

**Josip Bersa**, *Dubrovačke slike i prilike*. Dubrovnik: Matica hrvatska 2002., 309 str.

Matica hrvatska u Dubrovniku objavila je drugo izdanje legendarnog povijesno-literarnog djela Josipa Berse *Dubrovačke slike i prilike*. Prvo izdanje izašlo je devet godine poslije autorove smrti, u Zagrebu 1941. godine, a zanimanje čitatelja otada pa do danas nije zamrlo za ovu nadasve zanimljivo pisanu knjigu u kojoj je, osim nostalgije i neiscrpane ljubavi za drevni Dubrovnik, ostavio vrijednu kulturološku i ambijentalnu sliku Grada i njegovih stanovnika. To je bio glavni poticaj izdavaču da se odluči na novo izdanje.

Ono je gotovo u potpunosti jednako izdanju iz 1941. godine. Do danas se nije našao izvorni rukopis s eventualnim autorovim objašnjenjima. Korisni su stoga, za rekonstrukciju vrela i literature, bili i ulomci iz pišćeve korespondencije.

Prvo izdanje priredio je publicist, novinski urednik podrijetlom iz Dubrovnika, Tias Mortigija. Prema sugestiji uglednih recenzenata, književnog povjesničara dr. Vinka Lozovine i jezikoslovca dr. Mate Tentora, priređivač je djelo skratio izbacivanjem citata, ponavljanja i suvišnih meditacija, te izmijenio pojedina Bersina leksička rješenja ocijenjena kao "provincijalizmi", "lokalizmi" i "balkanizmi". Priređivač je, međutim, istaknuo da je poštovao memoarsko-anegdotalni karakter djela i u tom smislu nije bilo nikakvih kraćenja.

Novo izdanje nema kritički karakter, kojim su se mogli ispraviti i dopuniti autorovi podaci, jer bi u tom slučaju, prema mišljenju priređivača dr. Stjepana Čosića, književna dimenzija Bersina teksta izgubila prohodnost i svježinu. Umjesto intervencija u tekstu, priređivačev opširniji predgovor osvjetljava lik Josipa Berse, rekonstruira literaturu i povijesne izvore kojima se služio i određuje njegovo mjesto u kontekstu historiografije o Dubrovniku. Bez obzira na nedostatak znanstvene aparature, priređivač ne postavlja sumnju u Bersinu znanstvenu vjerodostojnost. Štoviše, potvrđuje je rekonstrukcijom autorovih izvora i literature.

Fotografije koje su bile sadržane u prvom izdanju zamijenjene su novim ilustracijama radi bolje kvalitete, korištene su starije fotografije s dubrovačkim motivima iz Dubrovačkog muzeja, Državnog arhiva u Dubrovniku te nekolicine dubrovačkih kolekcionara. Kazalo imena na koncu korisna je dopuna knjizi, koja je nedostajala u izdanju iz 1941. godine.

Slavica Stojan

**Miroslav Bertoša**, *Izazovi povijesnog zanata. Lokalna povijest i sveopći modeli*. Zagreb: Antibarbarus, 2002., 411 str.

*Izazovi povijesnog zanata* izbor je već objavljenih radova plodnog istarskog i hrvatskog povjesničara Miroslava Bertoše. Bertoša pripada rijetkim znanstvenicima koji su uspjeli učiniti odmak od svoje osnovne struke a da joj pritom nisu naštetili već, naprotiv, obogatili je. Novi pristup povijesti, koji su istakli francuski "analisti" prije pedesetak godina, omogućio je u mnogim zemljama da se drukčije piše o povijesti naroda i zemalja. Bertoša je najborbeniji sljedbenik te škole u Hrvatskoj, a to će se očitovati u izboru tema, u načinu njegova pisanja, u pristupu povijesnim problemima. Stoga je i naslov ovog zbira Bertošinih radova pogođen. On odražava pitanje koje Bertoša stalno postavlja i pristup od kojega ne odustaje: interdisciplinarnost kao "najveća perspektiva historiografskih istraživanja". Veliki Bertošini interpretativni dosezi posebno će doći do izražaja u djelu *Zlikovci i prognanici* (Pula, 1989.). Ta knjiga predstavlja sjajan način inkorporiranja povijesne demografije u povijesnu znanost. Ona je briljantan dokaz da se povijesna demografija ne iscrpljuje u brojevima, već je njezina snaga u diskretnoj interpretaciji tih brojeva, koju podupire realističan govor anonimnih svjedoka. "Čovjek je potrčao prema meni, a ja sam se uspjela sakriti u gustu živicu" (M. Bertoša, *Zlikovci i prognanici*: 118) - ova naoko banalna rečenica djevojčice koju je napao razbojnik otkriva sve - pokazuje snagu opstanka kao vrhunsku demografsku kategoriju (koju možemo pretočiti i u

brojeve), jaču od bilo koje državne populacijske mjere. Ova naoko banalna rečenica također sintetizirano prikazuje Bertošin pristup. Naglašavajući važnost demografskih katastrofa za razumijevanje povijesti i socijalne povijesti, Bertoša kaže: "Povijest XIX. stoljeća ne može se poistovjetiti s političkim, stranačkim i nacionalnim borbama i previranjima; ona ima i svoju veoma naglašenu i osebniju sastavnicu u gospodarskoj, demografskoj, zdravstvenoj i uopće socijalnoj historiji." (M. Bertoša, »Glad i kriza mortaliteta god. 1817: istarski mikrokozmos i evropski kontekst.« *Rad JAZU* 445 (1989): 44-45).

Uredniku knjige *Izazovi povijesnog zanata*, Albertu Goldsteinu, zacijelo nije bilo lako izvršiti izbor u bogatoj Bertošinoj bibliografiji. Bertoša je predstavljen kroz 27 radova (od toga 5 dosad neobjavljenih), kojima su ponekad promijenjeni izvorni naslovi kako bi izbor, zaokružen u knjigu, dobio na koheziji. Knjiga je, pak, podijeljena u tri cjeline: "Između povijesti i kulturne antropologije", "Treće oko" i "U ozračju nove povijesti".

U trećoj cjelini ("U ozračju nove povijesti") Bertošini su radovi koji ocrtavaju njegov pogled na povijesnu znanost. Rasprava »Povijesni događaj, naracija i "političko" u "novoj povijesti"« (str. 283-296), diskusija je o opreci između tradicionalne historiografije, koja u prvi plan ističe vremensku dimenziju, i "nove povijesti" koja, odbacujući naraciju, "istražuje različite socijalne manifestacije na nekom prosotoru". Bertoša se zalaže za kompromis: "razlikovanje između 'povijesti-priče' i 'povijesti-problema' nije tako oštro i nepremostivo." Povjesničar ne smije zapustiti događaje, ali ne može ni svesti povijest na studij postojanih struktura i odbaciti naraciju. U tom kontekstu još je nekoliko priloga: »Dimenzije medievalne stvarnosti - Pravni dokumenti i "nova povijest"« (str. 359-366), »Alfabetizacija ili ulazak u učenu kulturu« (str. 367-374), »Dokument/monument - Za drukčije čitanje Istarskoga diplomatičkoga kodeksa« (str. 375-379), te »Povijesni "model" Istre i varijacije "nove povijesti"« (str. 381-398). Bertoša diskutira o etnologiji (»Je li etnologija "teritorij povjesničara"?«, str. 297-311) i povijesnoj demografiji (»Demo-

grafija predindustrijske Europe - Od statističke analize do "zlokobnih tajni"«, str. 313-349), pružajući sintetiziran prikaz istraživačkih mogućnosti koje su se otvorile nakon sustavnog istraživanja matičnih knjiga, kao i novi pogled na povijesnu znanost koji se pruža involviranjem tih istraživanja. Ginzburgovo djelo "Sir i crvi: kozmos jednog mlinara iz 16. stoljeća", djelo za Bertošinu dušu, dakako, nije moglo proći bez Bertošina komentara (»U početku bijahu sir i crvi - Ekscentrična "kozmogonija" ili "mentalna revolucija"«, str. 351-357).

U prvoj cjelini ("Između povijesti i kulturne antropologije") sistematiziran je izbor Bertošinih povijesnih studija, koje se uglavnom odnose na Istru. To su temeljni Bertošini radovi u kojima u praksi dokazuje svoja promišljanja iznesena u trećoj cjelini. Napunivši "vreću" arhivskih ispisa, Bertoša slaže mozaik. U mozaiku su i biskup i prosjak, diplomacija i glad. Te studije obrađuju povijest istarskog stanovništva, povijest istarske patnje, povijest istarske svakodnevnice: »Treći jahač apokalipse - Istra u doba gladi i tifusa (1815-1818)« (str. 59-114), »Pod "uništavajućim brdožderom povijesti" - Jedna epizoda netrpeljivosti u Istri u XVI. stoljeću« (str. 115-128), »Vodnjanski pučki mikrokozmos između hereze i suživota« (str. 129-133), »Kruto pregovaranje i pomirljivo sporazumijevanje - Vrelo srednjovjekovne diplomacije: Istarski razvod« (str. 149-165), »Arhivsko iščitavanje toponima - Dva istarska primjera: Livade i Rušnjak« (str. 167-174), »Dolična i nedolična svakodnevica - Vizitacijski zapisi pulskog biskupa Eleonora Pagella iz godine 1690.« (str. 175-195), »Prijeperi oko liječničke *condotte* u Rovinju - Primjeri iz XVII-XVIII. stoljeća« (str. 197-203), »Udah dima, šmrk burmuta, žvak duhana - Istarski primjeri "negativne socijalizacije" u XVIII. stoljeću« (str. 205-223). Uz istarske teme, u toj je cjelini donesen i jedan rad o Cresu (»Društveni sukob ili farsa? - Jedan događaj na Cresu godine 1718.«, str. 225-235), te tri rada u širem kontekstu: »"Kada svijet bijaše mediteranski" - Hrvatska i Sredozemlje od XVI. do XVIII. stoljeća. Povijesni i kulturoantropološki nacrt« (str. 17-58), "Hrvatski identiteti i rano srednjovjekovlje« (str.

237-253), te »Dies illa: Thanatos kao literarna i vizuelna predstava. Esej o nekim makabralnim segmentima srednjovjekovnog mentaliteta« (str. 135-148).

U "Trećem oku" (str. 255-280) Bertošin je prikaz o Yriarteovoj putopisnoj knjizi *Istra i Dalmacija*, te eseji o našim istaknutim znanstvenicima Mirku Draženu Grmeku i Danilu Klenu.

Povijest svakodnevnice, kao i povijesna demografija, discipline su koje su tek u posljednje vrijeme u Hrvatskoj dobivaju zasluženi status u povijesnoj znanosti. Miroslav Bertoša je među onim hrvatskim povjesničarima koji je prvi otkrinuo ta vrata. To je i pokriće Antibarbarusova projekta i poklon čitaocu da na jednom mjestu sagleda Bertošin znanstveni opus i kredibilitet.

Nenad Vekarić

**Slaven Bertoša**, *Život i smrt u Puli. Starosjedinci i doseljenici od XVII. do početka XIX. stoljeća*. Pazin: Skupština Udruga Matice hrvatske Istarske županije, 2002., 577 str.

Skupština Udruga Matice hrvatske Istarske županije izdala je knjigu Slavena Bertoše *Život i smrt u Puli. Starosjeditelji i doseljenici od XVII. do početka XIX. stoljeća*. Ovo voluminozno povijesnodemografsko djelo zaslužuje pažnju zbog nesumnjive faktografske vrijednosti za spoznaju kretanja stanovništva u Puli, kao i zbog temeljitog i neobičnog pristupa.

Slaven Bertoša sistematski je i mikroskopski analizirao ukupno 18.300 upisa krštenih (5.910), krizmanih (2.704), vjenčanih (1.772) i umrlih (7.914) iz puljskih matičnih knjiga u razdoblju od 1613. do 1815. godine. Iscrpio je gotovo sve što su matične knjige mogle dati - tako uz detaljne tablice krštenih, vjenčanih i umrlih i mjesečne distribucije, donosi niz drugih zanimljivih serija i informacija (broj stanovnika, prosječna dob umrlih, krizmanici, podrijetlo doseljenika, nahočad), detaljne popise toponima, obrta i obrtnika, ostalih zanimanja, posebno liječnika i liječničkog osoblja, upravnih službenika, vojnika, plemića, biskupa i svećenika, pa sve do si-

romaha i prosjaka itd. Iz tih informacija može se iščitati detaljna demografska slika Pule. Oscilacije u kretanju broja stanovnika indicirat će na povijesne procese koji su se u Istri događali. Analiza migracijskih smjerova otkrit će širinu komunikacije, ali i puteve nadoknađivanja manjka stanovništva. Oscilacije u prirodnom kretanju stanovništva, mjesečna distribucija rođenja, vjenčanja i umiranja, pokazat će način na koji pulsira to stanovništvo. Iskazujući poseban dar za kuriozite (dugovječnost, neobični uzroci smrti i sl.), Bertoša će dati živost golim brojkama i omogućiti čitaocu plastičniju predodžbu tog pulsiranja ili, drugim riječima, puljskog preživljavanja.

Bertoša prvenstveno progovara kao povjesničar a ne kao povijesni demograf, ne upuštajući se u dublje povijesnodemografske analize i interpretacije. To, međutim, ne umanjuje vrijednost knjige, jer iscrpnošću podataka ona omogućava drugim istraživačima da to sami učine. No, "povjesničarski" pristup, koji najčešće nedostaje sličnim djelima, a ogledat će se u minucioznoj analizi matičnih knjiga kao povijesnog, a ne isključivo povijesnodemografskog vrela, daje ovoj knjizi posebnu vrijednost. Bertoša je pokazao, više nego ijedan povijesni demograf dosad u Hrvatskoj, da matična knjiga nije suhoparni upisnik rođenih, vjenčanih i umrlih, nego jedna vrsta kronike u kojoj će se naći nebrojeno mnogo različitih životnih situacija - "vjenčanje na brzinu", "vjenčanje obavio brat jednog od supruga", "nedovoljno vremena za primanje sakramenata", "četiri kanonika na ukopu", "svećenik stigao prekasno", "nemar ukućana", "pokop u 22 sata", "udarac konjskim kopitom", "gušenje hranom ili smrt nakon jela", "prehlada novorođenog djeteta", "pijanstvo", da nabrojimo samo neke od tih situacija. Ne zanemarujući vrijednost ove knjige za saznanja o stanovništvu Pule, ona je prije svega spomenik matičnim knjigama i mogućnostima koje to vrelo nudi u pronicanju prošlosti.

Nenad Vekarić